

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

A kálvinizmus másik oldala.

(Folytatás.)

Gyakorlati törvénykönyve még kevésbé kellemes, mint a tani. Követelő és sértő benne még az is, midőn az embereket kegyelemre hívja föl — különbséget nem téve vádolja akkor is a világot. „Menjtek ki a hitetlenek közül és szakaszszátok el magatokat azoktól és tisztátalant ne illessetek.” — Ez egészen kizárólag hangzik és egészben véve nem örvendetes szó.

És a kálvinista nagyon hasonlít saját rendszeréhez; nagyon látszik rajta, hogy ennek befolyása alatt áll. — Nem mondható róla, hogy társaságra volna teremtve, nem bocsátkozik alkudozásba; egyenesen jár; életét változhatatlan szabályokhoz köti s utját szigorú megszorításokkal veszi körül. Lassan halad előre, mintha „tudná az Urnak ama rettenetes napját.” Felhő borítja életének földi oldalát; hite árnyékot vet ösvényére és ő örömtelenül halad előre azon. Legalább úgy tűnik ez föl sok ember előtt. Froude,*) a történelmi kálvinizmus emez önalkotta bajnoka bevallja, hogy igen sötét és örömtelen rendszer ez. Valójában úgy látszik, mintha neki különös kedve telnék abban, hogy midőn e vallásrendszert rajzolja, főként ezen mozzanatot emelje ki leghathatósabb színekkel. Megkísérti fölfedezni és felnyomozni azon okokat, melyek történelmileg egy ily szigorú rendszer kifejlődésére vezettek. S visszataszító szigorúságát igazolandó, okul az emberi ügyek azon sötét, megromlott és zavaros állapotát hozza fel, a mely idézte aztán elő a kálvinizmus rideg külsejét oly czélből, hogy ezzel elnémitsa a theologiai speculációk zavarát s megszüntesse a papok romlottságát. Ugy szereti Froude tekinteni a kálvinizmust, mint egy rossz és megrom-

lott nemzetségre helyezett szigorú büntető kezét. És van rá ok hinni, hogy napjainkban mindinkább hajlandók az emberek úgy tekinteni e vallásrendszert, mint a mely korunkhoz mérten egy kissé nagyon is sötét és szigorú, mint a mely talán egészen jól megfelelt azon idők szükségének, mikor a mennyeknek országa, a szó valódi értelmében, erőszakot szenvedett, mikor az erőszakoskodók részéről folytonos támadásnak volt kitéve, de teljesen helyén és idején kívül van a mi boldogabb korunkban, mikor az emberek oly önkénytelenül engednek a szeretet kötelei hatásának. Némely kálvinista körökben szélesen el van terjedve azon meggyőződés, hogy a kálvinizmus egy kissé nagyon is sötét már a mi korunkban, egy kissé elmaradt a kortól. Sokan úgy érzik, hogy a kéz nagyon is súlyosan nyomja a lelkiismeretet s az életet. A közhangulat valami derültebb és könnyebb vallásrendszer felé irányul. Ez a kép egyik oldala.

De nincs-e a kálvinizmusnak másik oldala is; ilyen visszataszító-e az minden tekintetben? — A rendszer rideg és szigorú volta nem magyarázható-e ki részint a szóban forgó tényekből s részint azon álláspontból, melyről a rendszert tekintjük? Isten jelenlétének oszlopa sötétség volt Faraó seregének, de világosság Izráel fiainak. A törvény, mely büntet, sötét és rideg ugyan az elítélt bűnösre nézve, de a legjótékonyabb és barátságosabb hatást gyakorolja arra, kinek életét és birtokát védelmezi. A szóban forgó tények s azon álláspont, melyről a dolgot tekintjük, igen fontos tényezők minderről. És így a kálvinizmusnak két oldala van: sötét oldala van a bűn átka alatti bűnösre, s derült a bűnbánóra nézve, ha az átok elmarad. Ha azon föltétellel indulunk ki, hogy az emberek szükségére van egy olyan vallásrendszer, mely szerinte idomul, mely könnyen változó nézeteknek, melyek méltóságáról, jogairól, igényeiről

*) Froude Jakab Antal, angol történetíró szül. 1818-ban; irt egy általános történelmi mint egyháztörténelmi munkákat. — 1869-ben a St. andrews-i egyetem rektorává választott s jogtudori címet nyert.

fölállit, akkor a kálvinizmusnál nagyon visszataszító fogadtatásra találunk. Nem is tartja ez magát valami könnyen alkalmazkodó rendszernek. De ha azon tényállásból indulunk ki, hogy az ember nincs kellő harmóniában Istennel és a törvénnyel és az igazsággal, hogy átok alatt van és hogy parancsolólag szüksége van egy olyan vallásra, mely megfelel az ő szent és igaz Istene jellemének és igényeinek, mely megfejtí az ő állapota szörnyű tényeit s gondot visel reá, mely kiemeli őt alásülyedt helyzetéből s visszaállítja számára Istenével való elvesztett viszonyát — akkor már megfelel a kálvinizmus a célnak, akkor már barátságosan felajánlja önmagát, nem azon az alapon, mert tetszik az embernek, hanem azon magasabb alapon, mert tetszik Istennek és hogy Istennek tetszvé, *megváltja* az embert.

És most már, a megváltott bűnös szempontjából nézve reá, a kálvinizmusban sok derült vonásra találunk. Mindenek előtt egy magasztos, dicső Isten jelenik meg az ember szeméi előtt. A legmagasabb, a legnagyobb, a legfenségesebb lény, melyről emberi elmének valaha fogalma lehetett, a kálvinista vallásrendszer Istene. A kálvinizmus adta az egyháznak Istennek azon leírását, mely csaknem úgy hangzik, mint Istennek ihletett ígéje s melyről azt mondják, hogy az először egy imádatlalt eltelt kegyes könyörgőnek ajkairól hangzott volna le: „Isten lélek, végetlen, örök és változhatatlan, lényegében bölcsesség, hatalom, szentség, igazságosság, jóság és igazság.“ Jehovának rettenetes trónja előtt tiszteljesen hajlik meg e rendszer s Isten, nem pedig az ember képezi középpontját. Innen van a praedestinatio s a kiválasztás. Istent magasztalá énekében mindörökké ez az újra megújuló refrain: „dicsőség magasságban az Istennek.“ Isten fensége, ez minden tanításának alaphangja. Minden tanítmánya ezen kösziklán alapszik, minden kötelezettsége ezen forrásból ered. Azon csodálatos hatalomnak titka, mely a történelem bizonyosága szerint is e rendszerben rejlik, mely az emberi jellemet oly nagygyá és teszi s melyet Froude hiában keresett, főleg tényben fekszik, mert egy olyan dicső s arra indító Isten jelenlétéről, fenségéről és uralmáról van szó. Nem csekély dicsőségére szolgál egy rendszernek, ha dicsekedhetik vele, hogy egy magasabb lényt ismert meg az emberekkel, és hogy mes arra, hogy féljék és imádják.

Csiky Lajos.

(Vége köv.)

Kéretlen válasz

B. Gy. „Prot. Hetilap“ 46. számában közölt cikke, különösen annak a szatmár németi gymnasiumot illető részére.

Motto: „Finis nec sanctificat, nec justificat media!“

Korszerű és komoly figyelmet érdemlő a tárgy, melyről B. Gy. ur. ki saját őszinte bevallása szerint, tanügyünk ref. középiskoláinkbani jelen állapotát (ide nem értve tán a tiszántúli egyházkerületben levő középiskolákét) csak a megjelent évi „Értesítők“ után ismeri, nevezett egyházi és iskolai lap 44. és 46-ik számaiban, szerénykedve nem szakember véleményeként de egyedül dilettansképen irt. A ref. középiskolákat vévén cikkiró — egyházkerületenként — szemle, vagyis inkább szigorú bírálat alá, a dunamellékiek közül egyedül a n.-kőrösi gymnasium nyerte meg „jórendezettség és kívánt tervszerűség“ tekintetéből jóváhagyó tetszését; a többiek pedig (a közvetlen legfőbb felügyelet alatt álló pestit sem véve ki) — cikkiró szavai szerint is — túl a rendén is éles bíráói megjegyzéseket érdemeltek, úgy a tantárgyak beosztása, mint azok egyik-másikára fordítottatni megszabott tanórak száma tekintetéből. Helyesen és méltán-e? itéljék meg az érdekeltek és javítsák a javítandókat; mert — mint B. Gy. urral én is vélem — „míg a hibákat bajokat leplezgetjük s azokat felismerni s orvosolni nem igyekszünk, iskolágyünk felvirágozni nem fog.“ De e részben nem is oly nehéz tanügyünk állapotán segíteni; csak belátás és akarat kell hozzá.

Ha pedig nem volnának alaposak a megrovások az illetők s érdekeltek nézete szerint: saját igazolásokul mutassák ki ők és bizonyítsák bíráló tévedését. Erre én nem vállalkozhatom, vállalkozni nem is akarok, a mások háza előtti seprés nem lévén sem feladatam, sem vágyam.

Válaszom — mint a homlokiratban jelezve van — B. Gy. ur cikkének főleg csak a szatmári gymnasiumot illető részére vonatkozik, melyben helyi viszonyaink egészben nem ismerése, vagy kellő figyelembe nem vétele mellett, csak az évi „Értesítő“-ből merített tudomása után, tevé gunyoros bíráói megjegyzéseit, milyenek a következők:

1-ször. „Elhiszem, hogy nagy méltóság annak a 32 uri egyénnek, ki a tanügyi bizottságot alkotja semmit sem tudva a superintendentiáról intézni szárazon és vizen át a gymn. ügyét.“

Ily gunyos és sértő megrovás egy ifju bár tapasztalt s jóra való tanárban, milyen cikkiró, nem nagy szerénységre s pszichológiára mutat.

A szatmárnémeti gymn. tanbizottsága távol áll attól, hogy nagy méltóságot arrogáljon magának, s nem is oly agyafurt, hogy úgy „szárazon vizen át,“ azaz célát, irányát, módokat és eszközöket nem ismerve, s törvényes felsőbbjeire nem hallgatva, intézze a gymnasium ügyét. Igen is tudni akart és akar mindenkor a felsőbb hatóságok utasításai- és tanácsairól, s a helyi viszonyokkal egyezhető kívánalmakat mindenkor teljesíteni is igyekezett, saját érdeke, tekintetéből is, habár vakon a vezényszó után nem indult is hogy a távolban nem látszó, de általa ismert vízbe, mocsárba ne jusson a tanintézettel együtt; a mikor saját kívánalmával adandott volna igazat cikkirónak.

2-szor „Nem a lehetetlenségek legnagyobbika volna-e olyan 32 egyént összeszedni Szatmáron, ki a *középiszkolai tanügyhöz hozzá szólni illetékes?*“ — Bizony szánandó szomorú képe lebeg B. Gy. ur leiki szemei előtt a szatmár-németii sz. kir. város protestáns intelligentiájának, ha azt hiszi, hogy 32 egyén sem volna található a nemcsak középiskolát végzett, de felsőbb szaktanokból is oklevelet nyert itteni különböző hivatalban levő férfiak közül, kik bár a tanárképezdei tanfolyamot végzett jeles előkészültségű tanférfiakkal nem mérkőzhetnek is — s mérkőzni nem is kívánnak — de azért okosan hozzászólhatnak, és hozzászólni tudnak is, a középiszkolai tanügyhöz, czikkiró által a magyar embernek tulajdonított önhittség vagy hóbortosság nélkül. — De megtalálán nem csupán szellemi ügyei vannak egy felekezeti gymnáziumnak, hanem anyagiak is, és amaz elsők ez utóbbiak nélkül nem igen emelkedhetnek. Ezekhez pedig nemcsak jeles tanférfiak szólhatnak illetékesen, sőt sokszor amazoknál illetékesebben, azaz több tapasztalati ismerettel, a miveltebb közpolgárok is.

3-szor. „Ha mostani jeles (iskolaszéki) bizottsági elnökük . . . kinek vezetése mellett *nehézebb „kárba menni“* megválnék tőlük: fognak-e a szathmáriak nyomban találni helyére hasonló embert? s nem szorulnak-e akkor sem — feltéve, hogy *minden lépten-nyomon botlani nem akarnak* — a superintendensia vezető kezére?“

A nélkül, hogy méltó s dicsérő elismeréssel ne adózánk minden tekintetben a szathmár-németii gymn. tanügyi bizottsága jelenlegi — már több mint egy évtized óta sok idejét és munkásságát gymnáziumunk szellemi és anyagi állapotának emelésére áldozatul szentelő jeles elnökének — környezete ismeretéből merített erős bizalma van a gondviselésben, mely a reformációval szinte egykorú tanodánkat több régi és újabb nehéz próbákon átsegítve, vidékünk protestáns lakosságának javára, a ref. vallás egyik védbástyájául megtartotta, hogy a közel s talán a távolabbi jövőben sem hagyandja el azt, ha szinte csudaképen kövekből nem fog is teremteni szakértő s a középiszkolai tanügyhöz szólásra illetékes, ügybuzgó férfiakat. A t. czikkiró által említett vezető kéz pedig hitünk szerint mindig feltalálható lesz, csak a vezetendőnek lábaitól az erő ki ne fogyjon, s kebelében a nemes buzgalom el ne ernyedjen, melyeket ama vezetésre hivatott s elismerésünk szerint is nagy részben a *legkiválóbb egyházi férfiakból álló* és teljes tiszteletünket bíró kormánytestület aligha adhat annak. Ez okon aligha jutand oda a szathmári gymnázium, hogy B. Gy. ur által eleve a szathmáriak ajakaira adott bús nótát zengjék a közel vagy távolabbi jövőben: „*kidült, bedült az oldala stb.*“ A mely iskolának oldalai oly gyengén állanak — ha állanak — azt az ajánlott vezető kéz sem óvhatná meg a ki- vagy bedüléstől és F. A.-hoz hasonló tanbizottsági elnök sem tarthatná vissza a végromlástól, még akkor sem, ha szakértelmökkel többen mellé állának is segítségül.

B. Gy. ur látnoki baljóslata daczára sem retten meg, s nem esik hát kétségbe a szathmári gymn. tanbizottsága ezen mind hitfelekezeti mind nemzetiségi érdek tekintetéből gondosan őrzött tanintézetünk fennállhatása s virágozhatása felől, mennyiben ez a helybeli felügyelő-testület vagy a felsőbb egyházi hatóságok jó kormányzásától függ, ha benne oly tanférfiak működnek, milyenekkel — daczára tanáraink

nem igen gazdag dotatiojának — eddig nagy részben dicsekedhetünk.

Hogy felekezeti középtanodáink a szükséges nagyobb anyagi erő összegyűjtése és czélszerű sikeres felhasználása tekintetéből kevesbitendők — kivált e mi egyházkerületünkben — hogy azok az állami vagy más gazdagabb hitfelekezeti hasonrangú tanintézetekkel egy színvonalon állhassanak: ezt a magyar ref. egyetemes egyház nem kedvező viszonyait s a kor kívánalmát valamennyire ismerő egy komoly gondolkozású és tanügyhöz értő ember sem vonhatja kétségbe. De hogy megtörténjék; minek mielőbb történni kellene: az nem ócsárolással és boszantó vagy elkeserítő gunnyal eszközözendő! Helyesebb ezeknél az itt-ott észlelhető hiányok egyszerű megismertetése, s azok miképp pótlhatásának megnyerő bizalmas hangon előadása.

Helyes és szükséges e mellett a több egymáshoz közel levő, nagy anyagi áldozattal fentartott középtanodák tulajdonosait s közvetlen kormányzóit a felekezeti közérdek sűrűleg teljesítendő kívánalmára testvéri hangon figyelmezteti és nyomós érvekkel meggyőzni a felől, hogy amaz áldozato czélszerű egyesítése és felhasználása által, miképp elégtők ki a magán érdekek is a fontosabb közérdekkel együtt s hogy a nélkül mily csekély látszó haszonért pazarolta el sok jobban felhasználható költség, s kockáztatik a közérdek. Ezek igénytelen magán nézeteim.

A miket pedig a szathmári középtanodát illetőleg tebb válaszként nyilvánítottam: azokat nem vitatkozási dékkel, — melyre legkisebb készséget s kedvet sem a magamban — említettem fel; hanem egy testület talán gondolatlanul sértett önbecsérzetének védelmére és igazolására szólaltam fel, mint

a szathmári gymn. tanügyi bizottságának
egy tagja.

BELFÖLD.

Két túri tanár emlékezete.

Még be sem hegedt a seb, mely a mező-túri egyházi és iskolát a b. e. idősb KISS SÁNDOR elhunytával oly zékenyen sújtotta, midőn újabb csapást kelle megérnie egy másik oszlop-ember váratlanul történt halálában.

BEDE LAJOS, a fáradhatatlanul munkás férfiú, ugyan csak letette az életnek terhét; alig pár hónapra követte any nyira derék elődjét a csendes pihenés honába. Kik együtt működtek a tanügynek annyi töviseket, s vajmi kevés borostyánt növelő mezején, és vállvetve küzdöttek egyházi köügyeinknek szinte felettébb terhes s csak nagy ritkán hárdatos terén: most egymás mellett nyugoszzák a fáradalkat; következének és pedig nagy hirtelenséggel egyoda, hol nincs akadály, melyvel szembe szállani, nincs állás, mit legyőzni, nincs szűk látkör, tudatlanság, s érdek s több más emberi gyarlóság, mik ellen kümlene; de van örök béke, az életfeladatukat méltóbb s legszebb jutalma.

Kiknek nemes életcéljaik voltak, mérszet egyéni korlátozottsága szerint i közös nagy dolgok terén sikeresen mások helyét és másokért gazdag e

tak: ne mondjátok azokról, hogy keveset éltek, még ha talán az emberi élet végső határát nem érték is el; eleget, sőt sokat éltek, mert tettek annyit, mivel számosaknak szinte egész századra kiterjedő élete nem ér fel. Másrészt pedig nemcsak azokat illeti a dicsőség koszorúja, kik magas álláson, kiterjedt hatáskörrel munkálnak a közjó előmozdításán, hanem méltán adózhatunk azoknak is elismeréssel, kik egy özség vagy gyülekezet kisebb körén belül bár, de nemes zélokért buzgó lelkesedéssel, fáradhatlan szorgalommal munkálkodnak, s emberi magasabb rendeltetésüket az adott viszonyok közt — lehetőleg jobban s legszebben betöltik.

E méltó elismerés hatása alatt mutassuk fel — habár töredékesen is — az elhunyt jelesek életét, működését. — Vajha közjóra célzó munkásságuk s jellemzilárdságuk mindnyájunkra erősítőleg hathatna!

KISS SÁNDOR született Bárádon, Biharmegyében, 1820-ban, közönséges sorsú szüléktől. Iskoláit Debreczenben fejezte. Mint tanuló — ha lehet így jellemezni — valódi nialis magyar tehetség, kitünő emlékező s ítélő képesség, szívvel párosulva. Tulajdonképen — iskolai értelemben a szót — nem is tanult, mit egyszer a tantárgyakból, vagy elolvasott: áttérzette s szépen előadta; külön „studium“-ai sem igen voltak, ha kellett, diktált ő tanársainak is. De annál többet tanult, olvasott ismeretei bővítésére, magaképezése végett; s a mikén így átment, nála meg is maradtak, elméjében átdolgozva, megérve s szellemi kincsei lettek. — Az ifjuság körében szerény magyiselete folytán nem feltünő de nagy tehetsége s munkásságánál fogva *kitünő*, általánosan tisztelt s becsült egyéniség. Közlebbi baráti viszonya is kevesekkel, de annál közelebb volt, kik közül a közelebb elhunyt Nyiri Péter eszt, Gyárfás István kir. táblai bíró s ak. lev. tag, Vécsei ügyvéd s birtokos N.-Beckereken, majd Lukács Dávid heves-nagykunsági esperes stb. emlithetők fel. Tanársai szinte osztatlan elismerésében részesült, bár velök szertartózkodása, némelyekkel pedig leplezetlen egyenesmiatt bizalmasabb viszonya nem lehetett. Tanulói pályáján végén a nagy tekintélyű Karap családnál működött s nevelő húzamosabb ideig. Itt. a művelt család körében kitünően képzett családfő mellett ajánlkozó alkalmat önzésre, főleg az új nyelvek — német és franczia — elsajátítására szinte jól felhasználta. Tulajdonképeni eleme a latin s görög klasszikus világ, melybe később magát annyira beleélte, s a mennyiségtan volt. Mint pályavégzett a poéták, majd veteránus rétorok praeceptorául, végül a novitiusok kesesél alkalmaztatott; hol tantárgyaiban ifju embertől várható szakavatottsággal forgolódott. És bár nagy tevékenység korán megalapított jó hírneve folytán vőjére nézve látásai lehettek s kapott is több oldalról kecsge-mlatokat: 3 évi jurátuskodása után 1846-ban Debreczen megvált s a jó jövedelmű mező-túri állandósított ávozott.

mindjárt a reformáció első századában volt elő, melyben a nagy Szegedi Kiss árról bujdosása után — másfél évig történeteiről keveset tudunk is, a szá-ott s korunkra szent örökség gyanánt bővebben a „mező-túri ref. gymná-

zium Értesítő“-jében az 1877/8-ik tanévről, a „Magy. prot. egyh. és isk. Figyelmező“ 1878. évi folyamában 385. lapon közölt helyreigazítással.) 1831-ben rendszerezített a rektor mellé, ki addig a nagyobb tanulók segédkezésének igénybe vételével segített magán, a korrektori állomás; s ettől fogva két egyén vezette a 6 osztálylyal berendezett latin iskolát. 1843-ban állandósított a rektorság, s arra 1846-ban hivatott meg Kiss Sándor.

Az ő kitünő szakképzettséggel párosult lankadatlan buzgalma folytán szebb és biztosabb jövő hajnala derült a túri iskolának mintegy három százados egére. De a derengő fényt csakhamar vészterhes felhők válták fel. Az 1848/9-iki évek gyászos véget ért küzdelmei után kiadatott 1851-ben az „Organisations-Entwurf“, mely a 4 osztályú gymnáziumot 6, a 8 osztályút 12 tanárral parancsolta elláttatni. Hiában volt a buzgó tanárnak minden erőfeszítése; 1855-ben anyagi erő hiányában a túri gymnázium létezése megszűnt. (Lásd idézett „Értesítő“-ben.)

A derék férfi még akkor sem csüggedt; magán uton és nyilvánosan, kérés-, rábeszéléssel, magyarázat- és felvilágosítással minden lehetőt megtett, hogy a hanyatlásnak indult tanügyet, ezen — az ösöktől nehezebb viszonyok közt fenntartott s hiven megőrizve áthagyományozott — kegyeletes örökséget újból felelőssze. — Buzgó kitartását siker koronázta. Mert bár ő maga időközben szülőföldre Bárádra visszavonult (honnan 1857-ben Karczagra hivatott s ment át tanárnak) az általa keltett érdekltségnek több lelkes ügybarát közreműködése folytán — legszebb eredménye az lett, hogy 1858-ban a túri ref. egyház iskoláa újból felállítását kimondotta, s ő visszahivatván, az 1858/9-ik tanévet 13 növendékkel az első osztályban megkezdette. Meg volt tehát az alap, lett anyagi erő s áldozat továbbra is*); ugy hogy 1859-ben Bihari Imre, később sárospataki tanár személyében második, 1860-ban Bede Lajos személyében harmadik, 1864-ben pedig, Bihari Imre távoztával, helyébe két új tanár tehát már 4-dik is állított be. Kiss Sándornak, ki épen az újjászervezés nagy munkájában tette felejtethetlenné érdemeit, széles körben ismert tanári szakképzettsége s a buzgó tisztársaival együttesen felmutatott fényes eredmény, visszaállíták és fokozák az intézet jó hírnevét. (Igy ment tovább a fokozatos fejlődés, mely 1871-ben a rajz- s tornatanári állomás rendszerezésében, 1878-ban ismét egy új rendes tanszék felállításában nyilvánult, és a mely megindult üdvös mozgalom az egyháznak minden jók tisztületét s legméltóbb elismerését keltő ritka áldozatkészsége folytán idestova a 6 osztályú gymnázium teljes berendezésében éri el tetőpontját.) Legyen áldott a ritka jelességű férfi emléke, ki fáradhatlan volt a buzdításban, legyenek áldottak a lelkes áldozatkész ügybarátok, kik lehetővé tették a nagy munkának ily dicső kifejlését.

A derék férfi, megkezdett munkáját különben is oly szépen előhaladni látván, 1868-ban egészségi tekintetből — minden jóknak méltó fájdalomra — lemondott oly nagy hi-

*) Ilyen az egyház részéről tett régibb iskolai alapítványon kívül a gr. Erdődi-féle 5000 frt, az alsó részi birtokosság részéről 200 kataszt. holdnyi föld, az 1855-66-ig ürességben hagyott egyik pápi állomás tiszta jövedelme: 10,000 frt, ujabbban a felső részi birtokosságtól egy tanár fizetésére évenkénti 900 frtnyi alapítványok.

vatottsággal betöltött tanári székéről. Mit mondjunk eddigi működéséről, szakképzettségéről, általában az iskolában szerzett érdemeiről? Tudománya szélesebb körben volt elismerve, hogysen azt válogatott szavakban hirdetni kellene. Főleg az ó-klaszikusok gyönyörűségeinek érzésében, azok igazi értelmében nála mélyebbre hatolni, magasztos gondolataikat igazabban s egészségesebb magyar nyelven visszaadni s azokat találóbban alkalmazni mai ember alig lehet képes. Tanítványainál következetes bánásmódja, atyai jósága a tisztelet és szeretet felejthetetlen tárgyaivá tevék őt. Elis vette legméltóbb jutalmát, mert megérte munkája gyümölcsét, mit maga is édes megnyugvással s hálás szívvvel ismer el midőn így szól: „Hálámat nyilvánítom Isten iránt, hogy az én és a velem egy célra működőknek erőtlenségében erejét megdicsőítvén, megengedte érnem, hogy a gymnáziumot, melyet ezelőtt 10 évvel 13 kezdő növendékkel haldokoltában vettem át, most, soha ily mértékben nem birt biztos alapra állítva, négyszerezett tanári erővel ellátva, korunk éérésére, nem élvezett virágzásra emelkedve, annyi növendékkel hagyhatom el, hogy azoknak sokaságát épületeink befogadni nem képesek.“

Lemondott tehát a nyilvános hivatalról, visszavonult a közügyektől, hogy a családi élet csendjében, az őt megértő s boldogító nő mellett pihenje ki fáradalmait. És mégis, ne mondjuk: visszavonult, avagy tudott volna-e tétlenül élni? Ő ezután is éltetője s lelke maradt az iskolának. Ott lehet látni naponként az „iskola padján“ körülveve tanárok s tanítóktól, kik gyönyörrel hallgaták tőle az igazi életbölcse ségnek élénk kedélyességgel fűszerezett titkait. „Jól esik — mondogatá ilyenkor — ha már a gyermekek közt nem lehetek, legalább hallani zsbongásukat; úgy vagyok — egészíté ki a felvetett kérdésre — mint az öreg jármos ökor: fáradtan kifogják, mégis csak a rud mellé szeret fekdüni.“ Hogy az eféle összejövetelek, beszélgetések nem pusztán elveszett időtöltések voltak, azt, kik vele ériülköztek, érezték legjobban. Igaz ugyan, hogy semmiféle hivatal, még egyházi vagy városi képviselőség elvállalására sem volt rábirható: mégis minden fontosabb ügyben kikérék s meghallgaták szavát s az döntő, irányadó, az iskolát illetőkben pedig szinte legfőbb intéző volt. Nem is lehetett az másként. Saját gyermekének tekintette az általa újjá teremtett intézetet; végrendeletében pedig Istentől szorgalma s megtakarítása után nyert javaiból annak könyvtára javára tett 500 frtos alapítványnyal örökíté meg még jobban, különben is feledhetlen emlékezetét.

Nem vonult vissza tehát a külvilágtól, sokkal inkább új, ugyancsak a közjónak szentelt életet kezdett; megmutatta, hogy a közhivatal letétele után lehet közhasznú életet folytatni. Philanthrop volt, még a jó öreg Zákány tanítványa, ki reá — mint tanár — tagadhatlan hatással volt, s kinek jó emléket kegyelettel őrizte. Ő előtte is lebegett amaz oly sokat keresett valami, — az emberiség boldogsága; — egészséges kedélye s észjárása azonban megóvta minden értéktelen szemlélődéstől vagy tévesztett túlzásoktól. A nép közt élvén, azt a maga mívoltában teljesen ismervén, népünket külsőleg bensőleg átható legfőbb foglalkozást, a gazdálkodást maga is gyakorlatilag tudván, legbiztosabban eltalálhatta az utat s eszközöket, melyen s mik által hatnia lehetett. Ismereteinek gazdag tárháza, bő tapasztalata, nyájas, közlékeny, sze-

lemdús modora, szívjósága egyiránt képesíték őt a mások boldogítására. És ez neki határozottan kitűzött életcélja volt. Már Debreczenből a túri rektoriára kimenetelét illető elhatározását azzal indokolta, hogy ottani 10 évi munka után Istentől segítettve szülőföldre, Báránra kíván hazá menni „kurátornak,“ hogy rendbe, viárgzásra hozza az egyházat. Meg is történt annyiban, hogy 1856-ban csakugyan hazament, otthon le is telepedett; de az ottani megváltozott viszonyokkal sehogy sem tudván kibékülni, nem sokára elfogadta a karczagi meghívást. Utolsó éveiben különösen sokat foglalkozott — mindig népünkre gondolva — a kalobioteta kérdésével; ily gyakorlati irányú bölcsezetnek sok felséges elvét hallatta beszélgetései közben; valószínűleg jegyzéseket is tett idevonatkozólag; teljességre azonban bekövetkezett halála miatt nem mehetett. Könyveket tehát nem irhatott, de élő tárháza, mintegy könyvtára volt a tudni valóknak; kinek fájdalma volt, vigasztalást, a fáradt üdülést szórakozást, a csüggedt bátorítást, a szükségben levő útmutatást, ha kellett, segítséget keresett s talált fel nála. „Mi, kik körében olykor-olykor összegyűltünk — mondja lelkesedve egy, nagy számú tisztelői közül — igazán elmondhatjuk, miszerint sohasem távoztunk köréből úgy, hogy ismereteinket gyarapodva ne láttuk volna s az élet terheit, bajai illetőleg derültebb nézetekkel, hogy úgy mondjam, bölcseletben ne váltunk volna meg tőle. Olyan volt ő ilyenkor, mint a hajdani nagy görög bölcsest, kik Athén híres platán alatt annyi helyes világnézetet csepegtettek figyelmes figatóik kebelébe.“

Mindent összevéve Kiss Sándor ritka kitűnő tehets. munkakedvvel párosulva; a tudományoknak lelkes harcos ki maga is folyvást újabb és újabb szellemi táplálék ut vágyott; ki Isten nagy munkájában, a természetben, mel nek örömmel vallotta magát gyermekének, legszivesebbe gyönyörködött; a természet szépségeit oly hiven tükröz; klasszikusokban az emberi lélek nagyságát látván, azok élvezettel elmerült. E mellett, vagyis épen ezért szilár egyenes jellem, mely a kétszínűséget utálja; mértéklete józan élet, az emberi társaság kedvelésével, mélyen s igazán érző szív, embertársainak java, általában a közjó irá. lelkesedéssel; mindezek szép lelkének elválaszthatlan s. játjai.

De megválnak nemes tulajdonainak további részletezésétől. Papjaink, tanítóink! bárcsak rátok hagyhatta volna örökül lelkének sokoldalú, mégis oly természetes tehetségeit; egyházunk hiveinek, e haza polgárainak sok ily bölcs vezetőre volna szükségök!

Kiss Sándor rövid ideig tartó betegség után f. év jun. 29-én költözött a jobb lét honába. Nyugodtan halt meg mert hiszen életfeladatát betöltötte; még az általa mindig legmelegebben gondozott iskolaügyet is annak ke hagyhatta, ki neki küzdőtársa, barátja, rokona (Kiss neje, Bede Terézia Bede Lajosnak huga) volt. LAJOS azonban — fájdalom — nem sokáig élt ré. Ő érezhette legjobban a veszteséget a nálában, a csapás megrendítő hatása őt érlelenebbül; mert hiszen tiszteletének, szeregyát, legfőbb támaszát veszítette el. És cszos nap óta a különben is tartózkod még visszahuzódóbb s komorabb lett,

káiban jelent meg homlokán; egészségi változások is gyakrabban mutatkoztak nála. Egyébiránt mintha érezte volna a közeli halált, a múlt tanév végén beadta lemondását. minnek visszavételére csak nagy nehezen volt birható; (s itt első helyen a boldogult nyomós kérésének engedett; különben is külsőleg még ekkor erőteljesnek mutatkozó test-szervezettel birt). Szept. 14-én feltűnő kedvezőtlen változás következett be nagy hirtelenséggel egészségi állapotában; maga is gyengeségről panaszkodott; de azért még 15-én is ismert buzgalomával végezte a tanítást. Szept. 16-án már halva találattott. Magánosan élt; nem volt senki mellette, ki emberi segítséget nyújthatott volna; bezárkózva halt meg.

Lássuk néhány vonással életét s működését.

BEDE LAJOS született 1826-ban Szeghalmon, Békésmegyében. Tanulói pályáját Mező-Túron kezdte meg; honnan az elemi s gymnáziumi tanfolyamok bevégezése után feljebb tudományok hallgatására Debreczenbe ment. (1840—46). Pályája végeztével előbb ezen főiskolában mint publicus praceptor, majd Szeghalmon mint akadémikus rektor, 1850-től pedig felváltva Túrkevében és Gyomán mint segédlektész 4 évig működött. 1854-ben karczagi tanár lett, honnan 1860-ban Mező-Túrra hivatott meg, mely hivatalában atlanul bekövetkezett haláláig 19 munkás évet töltött.

Mint tanár úgy szólva a megtestesült kötelesség és felelősség, vasszorgalmáról s szigorúságáról lett ismeretes, melynek vezetése alatt bámulatos eredményt mutattak fel a növendékek. E téren nem ismert nehézséget, melylyel lankában erélye s kitartása meg nem küzdhetett volna; pedig a vidéki gymnáziumokban számtalan oly mellékes gátló körülmények jöhetnek elő, mik első tekintetre el sem gondolhatók. Ő mindezek mellett rendíthetetlen volt haladásában; tanított bámulatot keltő szorgalommal és kitartással, de tanítványainak nem tudni nem lehetett. Nagy munka volt az, hogy a legutóbbi időkben is, midőn a túri gymnázium tantermeiben mindinkább gazdagodott, egy maga tanította a vallás-, magyar, latin, görög, német, francia nyelveket, történelmet és földrajzot az V. és VI. osztályokban; tanórái számát legtöbbször a nap hossza mérte ki. Nincs itt annak kétsége, hogy rendszere, illetőleg módszere felett eldöntő ítélettelbe bocsátkozunk; a végeredmény, mit növendékei általában is ugyan, de kiválóan a klasszikus nyelvekben felmutattak — az eshető kifogásokkal szemben — ő neki meggyugtató elégtételt szolgáltatott.

Mint igazgató kormányzó képessége, az iskola szellemi s anyagi ügyei iránt tanusított odaadó lelkesedése által vonta magára a közelismerést. Tanártársaival szemben a kezdeti kegyetlensége, de rendet, pontosságot kívánó, ki midőn magánál nem látott, szorgalmasan dolgozott, másoktól is hasonlót várt s követelt. Mellett az igaz érdemnek mindenkor készséges elismerése. Az iskola emelésében Kiss Sándornak jobb híján, az ő visszalépése után pedig méltó utódjának. A legújabb tanszékek — a rajztanári s 5-ik rendű tanári — alapításában más lelkes ügybarátok mellett a kiválóbb érdem őt illeti; sőt az 5-ik rendű tanári felállításán buzgólkodott, melynek 3000 frton már is felül. (Örököseit a napokban 500 forinttal növelék). A közeli segítségével — az ő hathatós befo-

lyása újabb áldozattételre indítván az egyházközséget is — egy, két év lefolyása alatt kivihette volna ennek létesítését is. A szellemiek mellett vezetése alatt az iskola anyagi ügyei is kedvező kimutatást nyujtanak; így a tápintézeti pénztárt 8500 frton felül emelte. (Erre vonatkozó szép terve, annak mielőbbi 10,000 forintra kiegészítése volt, melynek kamatjából az eddigi közös bentlakás helyett 6 növendék polgárházaknál elhelyezve 100—100 forinttal segélyeztetnék.) A különböző gyűjtemények tekintélyes gyarapítása szinte az ő igazgatósága idejére esik.

Tanári s igazgatói működése általában az intézet virágzását, széles körben jó hírnevét állandósítá és növelé. Ez lelkiismeretes munkájának legszebb eredménye. E mellett rendkívüli pontosságát úgy hivatalos, mint magán dolgaiban mutatja az, hogy megdöbbenőleg váratlanul jött halálával is minden ügyeit a legszebb rendben hagyta hátra.

Igazság s ebből kifolyó hajthatlanság volt életének főjellemvonása s minden tetteinek szabályozója. Határozottan körvonalozott életcélja az iskola s mellette az egyház jólétének munkálása. A családi élet örömeiben nem részesülve, zárkózottságra hajló természeténél fogva a köz-, társaságos élettől is lehetőleg visszavonulva, ezekre irányzá s összpontosítá egész szellemi munkásságát s e munkában találta fel éltető elemét. Kit sokan érzéketlen, zord kedélynek tartottak, — ezek iránt mutatá ki, hogy melegen érez; tud lelkesülni, ha kell, másokat is buzdítani. Igazi protestáns; egyházáért s iskolájáért együttesen élő, ki e kettőt egymástól elkülönítve nem képzelé; vallá, hogy az iskolák az egyház veteményes kertjei; egyház és iskola szerves összeköttetésben álló két magasztos intézmény, melyek közül egyiknek hanyatlása a másikat is vonná maga után. Ezekért kifejtett — mondhatjuk — önfeláldozó munkájában nem volt akadály, mi feltartóztatta volna; a küzdelemmel növekedett buzgalma, ereje. Félelmet, tekintélynek hódolást nem ismert; sikra lépett bátran, ha kellett nyersen, az igaz ügy mellett.

Az egyháztanácsnak 1861-től fogva félévi megszakiatással folytonosan jegyzője, így az egyház ügyeinek legavatottabb ismerője lévén, döntő befolyással birt azok intézésében; ki a túri egyházban az utóbbi időkben bekövetkező zavargásokat s bonyodalmakat legalább hirtől ismeri, elképzelheti, hogy mennyi nehézségekkel kellett e téren megküzdenie. Ismert ügybuzgósága, feddhetetlen magán élete e küzdelmekben sem engedék megingatni irányadó s döntő befolyását; úgy, hogy bár sokan lehettek, kik vele szemben ellenpártot képeztek, céljai ellen működtek, de nem volt senki, ki jellemének tisztaságában, céljai önzetlenségében kételkedett volna; így őt tisztelni magát kötelezve ne érezte volna.

Ily munkás élet látása sokakat, kik közhivatalban működnek, indíthatna tevékenységre.

* * *

Kiss Sándor és Bede Lajos, mily két különböző jellem s alak sok tekintetben, és mégis mennyire megegyező munkái s céljaiban!

Mindkettőn pihennek immár. Nyugodjatok is békén, elhunyt jelesek. Buzgó, nemes törekvéseitek teljesülésében!

nagy munkáitok tovább fejlesztésében, a mező-túri reform. gymnázium folyton tartó virágzásában maradjon fenn emlékezetetek.*)

Orosz István.

KÜLFÖLD.

A prot. theol. fakultás megnyitása Párisban.

Ferry közoktatási miniszter elnöklete alatt nov. 7-kén a prot. theol. fakultás ünnepélyesen megnyitott Párisban, az Arago Boulevardon e célra emelt épületben. Ez ünnepélyre a párisi egyetem legkiválóbb kitünőségei, miniszterek, tudósok és írók voltak hivatalosak. Miután a fakultás előbbi székhelye Strassburg volt, lehetetlen vala. hogy a beszédekben, melyek ez ünnepélyen tartattak Elzász-Lotharingiáról is meleg szavakban meg ne emlékezzenek. Ferry miniszterek kinyilatkoztatta, hogy a köztársaság által a theol. fakultás számára emelt ez épület átadása alkalmával nem felejteti el, miből eredt s mint függ ez esemény össze Franciaország újjászületésének nagy eseményével. „Az 1870-iki vész megfosztott titeket helyetektől. Ti ama nagy hajótörés szomorú élő emlékei s ezért a mi hazafiságunkra nézve annál becsesebbek vagytok. A császárság juttatott titeket romlásra, mint sok egyebet; a köztársaság — és ne feledjük — a szabadelvű köztársaság emelt fel titeket és hívott a szellem és tudomány emez egyetemébe. Párisban mint Strasburgban önök uraim közös evang. theol. fakultást alkotnak, mint ezt az 1877. márt. 27-kéről kiadott szabályrendelet világosan kifejezi. Itt tehát üde liberalismus és egészséges türelem levegőjének kell fuvallani és ez ajtóknak zárva kell lenniök ama szétválasztó, indulatos sekta-szellem előtt, mely a vallásos életnek gyászos alakja és az evangéliom megtagadása. Atyáitok is három századon keresztül üldözésben és vértanuságban egymás mellett küzdöttek.“

Az állam viszonyát a theol. fakultáshoz magyarázva, a jelenlévők tetszése mellett, Ferry még a következőket mondta: „Az állam itt nem a dogmák mellett foglal állást, hanem kettős feladatából kifolyólag, nevezetesen mint őrzője a világi egyesületeknek és mint védője az emberi tudománynak; örködik a polgári kormányzat nevében ez utóbbi felett, mely elvileg ellenséges és jövőjére nézve veszélyes szellemű tanítást nem tűrhet, és örködik e felett a tudomány nevében, melynek leghatalmasabb, legállandóbb s legszabadelvűbb emeltyűje mégis az állam voltaképen. A dogma az egyházé, a tudomány az államé. Mégis honnan állhat elő az állam és önök közt az összhangzat? A protestantizmus volt az újabb időben a szabadság legelső alakja. A mi politikai evangéliumunk is az önöké! Az 1789-iki forradalomtól lehet keltezni az önök felszabadulását“

A „Religió“ is megemlékezik a párisi prot. theol. fakultás megnyitására s azt mondja: „A hitetlen Ferry igen otthonosan érezte magát a prot. légkörben és nem állhatta meg, hogy beszédet ne tartson, melyben a protestantizmust egekig magasztalta, mint a modern történelemben a szabad-

*) Bede Lajos életrajza közölve volt röviden a „Prot. egyház isk. lap“ október 5-iki számában; közelebb a Kiss Sándoré is megjelent a november 17-iki számban, hol tanulói s nevelői életéből pár érdekes vonás olvasható a beküldő kortárs Kovács József turkevei tanár tollából.

ság első alakját. Ily közoktatási miniszter sympáthiát, ki tisztán czivil-házasságban él, a protestantizmustól nem irigyeljük.“

Na, ha a „Religió“ sem mondhat egyebet róla, mint hogy (Franciaországban) czivil-házasságban él: akkor mi az ő sympáthiát nem szégyeneljük.

—s—s.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

A debreczeni új presbyterium f. hó 23-án délelőtt tartotta első gyűlését. A nagy templomban, hol a presbyterium testületileg jelent meg, Révész Imre tartott nagyhatású alkalmi egyházi-beszédet. Templom után az új presbyterek (a 180 közül mintegy 150) feleskedtek s aztán az egyházi tisztviselők választása ejtetett meg. Főgondnok lett Sápy Sámuel, főjegyzőnek megmaradt Ármós Bálint, aljegyzővé ismét Bodossy Pál, pénztári ellenőrré Győry Elek választottak meg. Kerekes György eddigi adópénztári ellenőr, adópénztárnokká tétetett. Ujjonnan választottak: Jeney József pénztárnokká, Rab László algondnokká, Bácsi László számvérvővé és Szalay József adópénztári ellenőrré. A választások mindenike egyhangulag, közfelkiáltással történt, mely rülmény biztos jele annak, hogy a pártoskodás mindenről megszünt, s az új presbyterium ismeri és teljesíti is fogja kötelességét az egyház iránt. Adja Isten, hogy legyen!

Idősb Kiss Áron porcsalmi lelkész, szathmári megyei esperest s egyházkerületünk egyik legrégebbi köztetelemben álló vezérférfia f. hó 22-én ünnepelte családjának számos tisztelője körében esperessége 20-ik és születésének 65-ik évfordulóját. E kettős ünnepély alkalmából jól esik nekünk távollakó tisztelőinek is kifejezni azon szívből fakadó jó kívánatunkat, hogy Isten e hazai prot. egyházi és tanügyi irodalmunk terén is széles körben ismert Áron-család tisztességét, az egyházkormányzat ügye körül oly sok érdem szerzett derék esperestet egyházunk javára tartsa meg éltesse még sokáig.

Főtanodánkban a keleti és hasonlító nyelvészet határait a magyar tudományos haladás nevezetesen maradványos kívánó pártfogójától ez évre is folytatólag első rendű pályadíj 100, azaz száz arany frank tüzetett ki, mely melet még mint másod- és harmadrendű díj 50 azaz ötven frank szintén aranyban, 20 azaz húsz o. é. frt pedig ezüst tallorokban buzdításul küldetett meg és tétetett le az igazgatótanári hivatalnál, honnan a díjak az illető szaktanár utalványozására a tanév végével fognak kiadatni.

Debreczen, 1879. nov. 21.

Liszka Nándor

e. é. akadémiai igazgató-tanár

„**Reflexiók a protestantizmus köréből**“ cz. a. e. sorozatot tesz közzé Dömény József az „Ellenőr“ számaiban, a melyből jónak és időszerűnek találjuk a következőket:

„Hogy a magyar prot. középtanodák a színvonalon, melyet magának a cultur légkörébe felszállt lélek alkothat a feneltán még a szerencsés körülmények közt által e tekintetben felmutatható eregetott eddig oly közel a bennök jókhoz az meglehet, de hogy arra a szir

eljutottak, melyet a hazában fennálló akár állami, akár más felekezeti iskolákban szemmel láthat az elfogulatlan vizsgálódás: azt kétségbe nem hozható ténynek mutatja be a tapasztalás Egy azonban bizonyos: a magyar prot. középiskolákból kikerült képesség szerénysége nem tudja úgy értékesíteni magát, mint akár az állami, akár a más felekezeti iskolákban nyert képesség bátorsága, nem lép oly mélyesen, nem áll oly ügyesen a piacra, s így nem talál sokszor még le is takart portékájának oly gyorsan és szerencsésen vevőt, mint az állami vagy más iskolából kilépett végzettség üzérkedése.

„Van azonban a magyar prot. iskolának egy dicsérettel felemlíthető sajátsága, melyet bár ne vesztene el soha, sőt még erősebben fejtené ki, az nevezetesen, hogy *nemcsak tanít, de nevel is*. S míg ez a sajátsága meg lesz, míg a magyar prot. középiskolákban az odakerült növendék értelmének fejlesztése mellett, jellemének is megtalálja fejlődési kellékeit, addig a prot. középiskolákat nem kell félteni az elmaradás lehető bekövetkezésétől, addig az ellenök szórt áradak minden kártétel nélkül pattannak le rólok.”

„**Igénytelen vélemény a magyar protestáns egyháztörténelem jövője ügyében**” cím alatt Révész Imre egy 8 lapra terjedő füzetkét bocsátott közre. Ebben sajnálatának adván megkezdést a felett, hogy a folyó hó 24-én Pesten a prot. egyháztörténelem ügyében tartandó értekezleten jelen nem lehetett: kifejti nézetét a fenforgó tárgyra nézve. Véleményének első pontja az, hogy a magyar protestáns egyháztörténelem országos vagy általában nyilvános társulati előmozdításának ügyét, mindenféle egyházi és vallásügyi párttól és irányzattól, tehát épen a magyarországi protestáns egyháztól is teljes tökéletes mértékben függetlenné kell tenni. Indítványozza továbbá, hogy egy elméleti s gyakorlati bevezető s útmutató mű készíttessék, főleg a kezdő történelmi munkások számára. Végre, hogy kezdessék meg a tüzetes munka, az egyházkerületek jegyzőkönyveiből s más forrásokból regesták segítségével.

Ezen indítványok meggyőző indokolásán kívül, nevezett füzetben a következő, kétségkívül mindnyájunk tetszésével találkozó megjegyzését találjuk a nagynevű tudós szerzőnek. „Én részemről a tiszántuli egyházkerületnek 300 évre terjedő jegyzőkönyveiből a regestákkal maholnap készen lehetnék Szándékom azonban nemcsak a jegyzőkönyveket, hanem a szuperintendensek s főkurátorok nálunk fenmaradt levelezéseit, valamint a többi forrásokat, sőt az egykorú irodalomnak ide tartozó történelmi vonatkozásait mind felhasználni, s így a tiszántuli egyházkerületnek teljes történelmét napi napló alakban Határozott szándékom ez ügyben egyházkerületünk következő tavaszi gyűlésére jelentést tenni az egyházkerület pártfogását kikérni.” — Bizonyosnak látszik, hogy az egyházkerület a pártfogást örömmel és teljességgel meg fogja adni.

A magyar protestáns egyház ötös bizottsága nevében, a közözelebbi számában is említve volt, gróf Lónyay Albert Kovács Albert nov. 12-kéről felhívást bocsátott, melyben a prot. egyház történelme iránt érdeklődők felkértek, hogy e hó 24-én jöjjenek Debreczenbe a történetének megírására teendő előkészületek végett.

Az ötös bizottság a következő számmal jelentek meg a tud. aka-

démia Kisfaludy termében. Miután Lónyay gróf az összeállítás célját röviden előadta, Kovács Albert alaposan kidolgozott beszédében, a prot. egyház nevében megtette indítványait. „Ő a protestantizmust a művelt emberiség jövő vallásának tekinti; ezen egyház szerinte még ifjúsága éveit éli s az egyetlen ifju vallás a földön. Tértfoglalása gyorsabb és állandóbb mint bármelyik régiebb vallásé volt, máig előbbre haladt, mint a mennyire amazok háromezred alatt eljuttottak: tehát jövőjének is a következő ezredévben fényesebbnek kell lenni, mint a minő amazok multja volt. . . . De hogy magas missióját hazánk és a magyar faj érdekében betölthesse, arra számos fontos tényező mellett az is szükséges, hogy multját ismerje.” Fejtegeti aztán, hogy mily kevésbé ismerjük e multat s mily ferdén. . . . Majd végigtekintve multunk egyes főmozzanatait, kimutatja, mik várnak feldolgozásra. Végre így szól: „a protestantizmus nem csak azt a szolgálatot tette a magyar fajnak, hogy megvédelmezte nyelvét s nemzeti alkotmányát; hanem azt is, hogy megtanította olvasni s kényszerítette, hogy gondolkozzék azaz fejlessze iskolaügyét.”

Kovács Albert beszéde után felolvastattak Révész Imre nyomtatásban beküldött s fentebb közölt indítványai. Az erre megindult eszmecsere folytán, kimondta az értekezlet, hogy a prot. egyház felhívását örömmel fogadja s a monographiák készítésében egyes tagjai örömmel részt vesznek. Többen ajánlottak a munkára, így nevezetesen Kovács Albert ígért egy prot. egyházi statistikát, Zsilinszky M. vállalkozott a 16. és 17. századi országgyűlések vallásügyi tárgyalásainak megírására. Szilágyi Sándor már meg is írta a linczi béketárgyalások egyháztörténelmi részleteit. Kiss Áron a prot. nevelés történetét fogja megírni. Thaly Kálmán nagy adat gyűjteménye van a vallásháborúk korából.

A Révész indítványát is elfogadták s annak kivitelére Révész Imre elnöklése alatt egy tíz tagu bizottságot neveztek ki, mely értekezni fog arról, hogy egy magyar prot. történelmi társaságot mikép kellene szervezni.

A magyar ref. egyház egyetemes tanügyi bizottságát a gymnáziumok ügyében f. hó 24-ére Budapestre összehívta Terök Pál püspök s bizottsági elnök. A bizottság tagjai mintegy 30-an összegyűlvén, elnök körvonalozta előttök a feladatot, mi a bizottságra vár, s egyszerűen hangsúlyozta, hogy csak tanácskozni fognak, mert a határozás az egyes egyházkerületek joga.

A tanácskozás megkönnyítése végett a bizottság elnöke 30 ref. gymnáziumról gyűjtött s terjesztett elő adatokat. Nevezetesen: milyen a gymnázium jelenlegi szervezete, milyen a tanmenet és módszer, minő javítások szükségesek a rendtartásban, igazgatásban és fegyelmében, mennyi az egyes iskolák anyagi alapja, minő alapítványai vannak, mennyi a tanárok fizetése? stb.

Az elnök előterjesztése után a bizottság szervezkedett. Jegyzőkké Tóth Sámuel és Dr. Kiss Áron választottak, s a fenforgó tárgyak természete szerint 4 albizottság alakított. Első a szervezet és tanterv készítésére. 2-ik a tanítás módszere és a kézikönyvekre nézve. 3-ik a rendtartás és fegyelmi ügyekre. 4-ik az anyagi ügyek tárgyában. A bizottság munkájáról közelebb értesíteni fogjuk olvasóinkat.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Jóó István.**

Főmunkatárs: **Tóth Sámuel.**